

Vogeltrek langs Lauwersoog

Egbert Boekema

Trektellen is een tamelijk verslavende bedrijvigheid. Op een heleboel plekken staan of zitten vogelaars alleen of in groepjes regelmatig en soms (bijna) dagelijks de lucht af te speuren in de morgenuren. Op de website trektellen.nl is veel van deze noeste arbeid terug te vinden. Bekende trektelplekken aan de kust zijn Breskens (voorjaar) en de Vulkaan Den Haag (najaar). Diep in het binnenland is de Limburgse trektelplek Aan de Majoer bijna dagelijks bezet. Vanaf 1983 is er op de Eemshaven geteld. Dit is de langst bezette telplek in Groningen. Een andere plek is Lauwersoog, die vooral bekend is vanwege zee trek bij harde aanlandige wind. Hoe goed is deze plek in vergelijking met andere plekken en wat is hier karakteristiek? Enkele impressies naar aanleiding van 33 bezoeken in de tweede helft van 2018, vele incidentele tellingen uit eerdere jaren en uiteraard nazoeken op trektellen.nl.

Figuur 1. Locatie van de telpost op Lauwersoog (oranje cirkel) en de trektelplek aan de Kustweg, die ook in het voorjaar goed is bezet en 6 km oostelijker ligt. Daartussen is er nog de oprit, een van de weinige plekken waar vanaf de dijk vanuit de auto over het wad kan worden gekeken. De zeedijken zijn zwart gemarkeerd, de buitendijkse hoogwaterlijn van Schiermonnikoog is in geel aangegeven. Plaats van het bakken op de Kobbeduinen van Schiermonnikoog is met een rode cirkel aangegeven. Op Schiermonnikoog wordt meest op het einde van de Bernhardweg bij het strandpaviljoen gekeken. Het brede strand maakt het onaantrekkelijk om vanaf de duinreep te tellen, vandaar dat Ameland populairder is

Inleiding

Het trektellen op Lauwersoog heeft in de jaren 80 opgang gemaakt. De tellingen uit de vorige en begin van deze eeuw hebben bijna allemaal betrekking op dagen met harde aanlandige wind. Lauwersoog is namelijk een goede plek om bij storm zeevogels te zien. De eerste 20 jaar zeevogels kijken op Lauwersoog zijn samengevat door Martin Olthoff (Olthoff 1996, 2007). Zijn belangrijkste conclusies komen op het volgende neer. Bij Lauwersoog valt veel aan zeetrek te zien en hoewel de aantallen van de echte zeevogels achterblijven bij die van de Hollandse kust, is er toch veel beweging. Met wat geluk kunnen alle soorten die langs de Hollandse kust worden gezien ook in de Waddenzee worden gezien. Het is in het bijzonder een goede plek voor Rosse Franjepoten, Kleine Alken, Vorkstaartmeeuwen, Vale Stormvogeltjes, Eidereenden en Rotganzen. De aantallen van deze soorten zijn hoger dan langs de Hollandse kust. Deze conclusies gelden nog steeds, hoewel het aantal Vorkstaartmeeuwen dat bij Lauwersoog en elders in Nederland wordt gezien de laatste jaren sterk is afgenomen. Een ander feit is dat er de laatste jaren weinig topdagen zijn geweest, zoals beschreven door Bot en Jonker (2004).

Omdat in tegenstelling tot het voorjaar het aantal dagen met noordwestenwind uit zee in het najaar altijd beperkt is, is er alle tijd om bij Lauwersoog naar andere

groepen vogels te kijken zoals eenden, ganzen, steltlopers. En op slappe dagen was er in 2018 ook tijd genoeg om eens goed rond te kijken wat nu de geschiktste plekken zijn. Dit artikel gaat in op de tweede helft van 2018 waarin op 41 dagen trek is geteld. Behalve de schrijver (33 bezoeken) waren Ton Bot (18 bezoeken) en Jelle Visser (10 bezoeken) vaak present. Deze twee tellers zijn vaker op de Kustweg actief, waar in de tweede helft van 2018 op 50 dagen is gekeken. Een kaart van de trektelposten bij het Lauwersmeer laat de ligging ten opzichte van het wad en elkaar zien (figuur 1).

We beginnen een beschrijving van de trektelpost met de simpele constatering dat het onmogelijk is om bij harde wind open en bloot in de haven naar zeevogels te kijken. Dus moeten we de beschutting van gebouwen opzoeken. Wind in het binnenland is doorgaans minder hinderlijk, maar zelfs op de post Aan de Majoor in Limburg kunnen de tellers achter een mobiele schutting staan. Er zijn in en rond de haven twee gunstige plekken. De eerste is de oostkant van de sluizen. Je staat hier vrij hoog, zodat je een goed overzicht hebt over de zee. Als het erg hard waait en er veel golfdalen zijn mis je hier minder. Bovendien blijven op deze plaats nog wel eens vogels hangen om te foerageren of te rusten. Een groot nadeel van deze plaats is dat je constant tussen de spijlen van het hek zit door te kijken (Olthoff 1996). In de loop van de jaren heeft deze plek aan populariteit

Figuur 2. Twee geschikte plaatsen voor zeetrek op Lauwersoog aan de noordzijde van de haven (Google Street view). Van west naar oost: het huisje van de 23 meter hoge 4G mast van KPN en het Essenthuisje, dat ooit gebouwd was voor de stroomlevering van de inmiddels weer verdwenen windmolens. Het Essenthuisje is de beste plek omdat je daar wat hoger zit. Het KPN huisje heeft echter een hekwerk dat 40 cm naar oost uitsteekt. Met een oude deken erover zit je bij NNW en N nog net in de luwte, wat behoorlijk uitmaakt. Bij weinig wind blijkt dat de haven stinkt en lawaaiig is en kun je in het weekend beter naar de oprit verкassen. Door de week is het hek van de Kustweg echter gesloten, maar 1 km ten oosten van de haven is het ook prima zitten op de dijk

Figuur 3. De trektelpost op 29 oktober 2017. Er is plaats is voor 5-8 tellers, afhankelijk van de hoeveelheid meubilair die ze meenemen. Tijdens buien is het zicht beperkt (rechts van de post), maar gelukkig drijven deze bij harde noordwestenwind snel weer over. Vaak is er ook wel een regenboog tussendoor. Beste soort van de dag was de Rosse franjepoot met 9 exemplaren. In de loop van de dag sloeg er steeds meer water over de kade en leek het ons een goed idee om te verkassen. Er heeft in deze eeuw wel eens een halve meter water op de weg gestaan

ingeboet. De andere plaats zijn de gebouwtjes aan de noordzijde van de haven. Twee daarvan zijn het meest geschikt. Dat zijn het Essenthuisje en het KPN huisje (figuur 2).

Details van de trektelpost

Vanaf de telpost kijk je uit over het wad tussen Lauwersoog en Schiermonnikoog. Het eiland is bij goed zicht prima te zien en een aantal vaste punten helpt om medetellers op trekkende vogels attent te maken. Het bakken op de Kobbeduinen is daarvan het meest bruikbaar (figuur 1, rode stip met foto). Naar west trekkende vogels zijn dan bijna recht voor de post en als ze niet te dichtbij vliegen is er nog voldoende tijd ze te spotten. Zijn ze eenmaal de Nieuwe Pier (zwarte lijntje het wad op, figuur 1) voorbij, dan zijn we te laat. De blik over zee is wijsd. Bij goed zicht zijn sinds een jaar ook de 90 meter hoge molens van het Gemini-windpark boven Schiermonnikoog goed te zien. Ze lijken “redelijk” dichtbij te staan, maar dat is bedrog, want ze staan volgens internet ongeveer 65 km ten noorden van de telpost. Internet zal “redelijk” kloppen, want er is / wordt een paar miljard euro tegenaan gesmeten om deze molens te bouwen en de windparken verder uit te breiden.

Voor dat bedrag hadden alle Groninger daken ook wel aan zonnepanelen geholpen kunnen worden, maar nu dwalen we nog verder van de telpost af.

Zeetrekten doe je vooral door de telescoop (figuur 3). In principe kun je nog heel ver weg vogels zien. Een Grote zilverreiger die op de kwelder van Schiermonnikoog landt, is soms goed op te pikken. Een dergelijke grote vogel staat dan wel 6 km verderop. Door de kromming van de aarde is de kwelderrand op zich niet te zien, maar grote vogels zoals een groepje Aalscholvers kunnen op Schier opgepikt worden. Een groep trekkende

Figuur 4. Impressie van een ver weg vliegende Lepelaar (bewerking in Photoshop). De van dichtbij karakteristieke lepelvormige snavel is door de trillende lucht en grote afstand niet meer zichtbaar. En kleurschakeringen vallen weg. Als de zon er goed op staat lijken vogels op grote afstand witter dan normaal, zelfs de buiken van ver weg vliegende Rotganzen kunnen zo licht worden als van een Witbuikrotgans

Eiders kan ook op een kilometer of 5-6 nog wel betrouwbaar worden gespot, vooral gemengde groepen van lichte mannetjes en donkere vrouwtjes. Maar voor heel veel vogels is 2-3 kilometer wel de grens. Die grens is enigszins op te rekken door ervaring. Een ver weg vliegende Lepelaar is niet meer herkenbaar aan de snavel, maar het silhouet met hoge rug en lage hals geeft op afstand houvast (figuur 4).

Waarnemingen

We willen iets verder gaan dan een opsomming van de meest spectaculaire soorten. Hieronder volgt een overzicht van wat nieuwe inzichten. Wat de opsomming betreft dan toch even een paar krenten uit de pap: op 24 september kwamen in totaal 40 Grote Jagers langs, een evenaring van het dagrecord op Lauwersoog en op 11 december vloog een Grauwe Pijlstormvogel keilend naar west. Leuk was ook een roepende Roodkeelduiker die op 16 oktober over het vrijwel windstille wad trok en een groepje van 6 Kuifduikers op dezelfde dag.

Rotgans

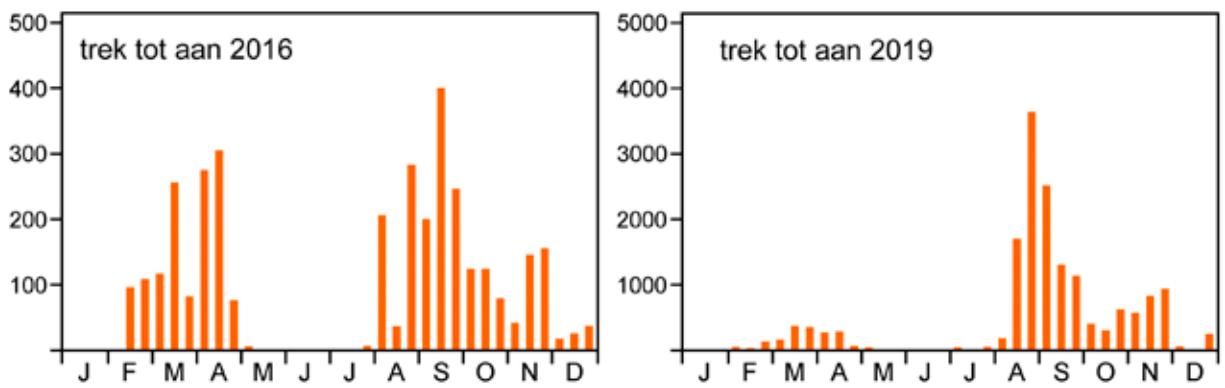
Lauwersoog is een van de beste plekken in Nederland is om grote aantallen trekkende Rotganzen te zien (figuur 5). De trektelpost heeft ook het dagrecord voor Nederland met 35.870 vogels. Het is zelfs een wereld-

record, net boven een telling op een Finse telpost in 2011. Rotganzen die langs Lauwersoog trekken moeten ergens oostelijk van Lauwersoog de Waddenzee binnenkomen. Er zijn geen trektelposten aan de Duitse kust. We kunnen dus alleen nakijken hoeveel er langs de Eemshaven komen op een goede dag op Lauwersoog. Zo'n dag bleek 18 oktober 2018 te zijn, hoewel het er aanvankelijk niet op leek. Op Lauwersoog was de wind niet ongunstig (Noord 3), maar er was weinig trek en even overwoog ik zelfs rond 10.00 uur om er mee te kappen. Maar opeens kwamen de Rotganzen langs, deels ver weg in lange slierten over het wad en in groepen van wel 500 vogels. Dat tikt aan en het dagtotaal kwam op 11.224, het 6e hoogste aantal ooit voor Nederland. Op deze dag werd gelukkig op meerdere plaatsen gekeken. Harry Blijleven telt tot 11.00 uur op de Eemshaven en ziet slechts 180 vogels. Daarmee is de vraag of deze vogels ook langs de Eemshaven zijn gekomen wel beantwoord, te ver uit het zicht dus. Enkele groepen kun je missen, maar een ervaren teller als Harry zal geen duizenden Rotganzen over het hoofd zien. Het verhaal is nog niet af, want hoewel op Schiermonnikoog niet dagelijks aan zeetrek wordt gedaan, zijn Lonnie Bregman en Wouter Monster die dag tot 12:20 aan het tellen en zien maar liefst 19.795 vogels, een dik dagrecord voor Schier en de derde dag voor NL.

Figuur 5. Rotganzen langs Lauwersoog.

Foto: Wim van Zwieten

Figuur 6. Trekkende Wintertalingen in Groningen. Links zoals op het moment van verschijnen van *Vogels in Groningen* (Boekema 2016) en rechts met extra gegevens van de laatste jaren

Ze merken op dat ze makkelijk meer hadden kunnen zien als ze langer waren gebleven. Dat zou kunnen, maar op Lauwersoog waar tot 14.30 werd doorgeteld werd het na 12.00 snel rustiger. In ieder geval is de conclusie dat op die dag de Rotganzen in een breed front over de Noordzee en Waddenzee trokken, maar niet heel dicht langs de vaste wal bij de Eemshaven. Uiteraard moet je conclusies niet van één dag laten afhangen. Maar het lijkt er op dat deze 18 oktober geen uitzondering was op de regel dat er langs de Eemshaven minder trek van Rotganzen is dan langs Lauwersoog. Kijken we naar de dagrecords van de Eemshaven dan blijkt dat er nooit meer dan 1327 Rotganzen op één dag zijn langsgekomen.

Wintertaling

In *Vogels in Groningen* is in het trekpatroon van 73 soorten met een diagram beschreven (Boekema 2016). Bij gemakkelijk te tellen soorten als Spreeuw en Boerenzwaluw is het trekpatroon goed bekend. Bij de Wintertaling wat minder omdat er tot aan 2016 niet voldoende vogels waren gezien. Van de Wintertaling zijn de basisgegevens hoofdzakelijk afkomstig van de trektelposten aan de zee. Deze soort valt echter bij de Eemshaven niet optimaal te tellen, want veel Talingen trekken wat verder weg over open water, ook over de Noordzee bij Schiermonnikoog. Voor de Wintertaling ligt Lauwersoog een stuk beter ten opzichte van het wad. Door intensiever waar te nemen op Lauwersoog en de Kustweg is het aantal waarnemingen de laatste jaren met bijna een factor 10 toegenomen. Daardoor is nu duidelijk dat in Groningen de piek van de terugtrek rond eind augustus ligt (figuur 6).

Topper

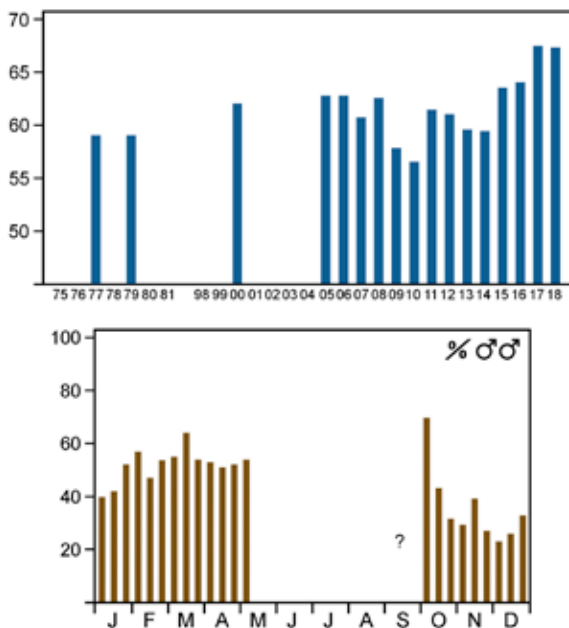
Op 14 dagen werden in de tweede helft van 2018 Toppers waargenomen. Deze eend was opvallender dan gedacht. Opmerkelijk was een groep van 25 vogels die op 29 augustus ver weg op het wad dobberden. Na een tijdje vlogen ze verder naar west. Toppers zijn in juli in eclipskleed en passanten zijn op weg om ergens op open water te gaan ruien. De romp van deze vogels leek op afstand vaal grijsbruin. In de ANWB Vogelgids van Europa, staat een afbeelding van een mannetje in eclipskleed (figuur 6, rechtsboven). Iets valer dan in het prachtkleed, maar minder vaalbruin dan waargenomen. Lichte twijfel dus. Enige dagen later kreeg ik het idee nog eens in het "Handbook" te kijken. Deel 1 van de *Birds of the Western Palearctic* staat al sinds februari 1978 in de boekenkast. De eenden zijn wat losjes geschilderd door N.W. Cusa (1909-1990). Maar zijn eclipskleed man is precies wat ik zag (figuur 7), waarmee maar weer eens is aangetoond dat het zinnig is in meerdere boeken te kijken.

Figuur 7. Mannetjes Topper in broedkleed (links) en eclipskleed (rechts). Boven geschilderd door Killian Mullarney (*ANWB Vogelgids*) en onder door Noel William Cusa (*Birds of the Western Palearctic Volume 1*). Het onderste eclipskleed kwam overeen met de waargenomen 25 Toppers op het wad. Het is niet gezegd dat de bovenste situatie incorrect is, want de overgang van prachtkleed naar eclipskleed gaat geleidelijk en het kan best zijn dat de afbeelding van Mullarney een tussenstadium weergeeft.

Middelste Zaagbek

Bij eenden is het in de meeste maanden mogelijk om de geslachten uit elkaar te houden. Het eerste dat opvalt bij de talrijkste eend, de Wilde Eend, is dat er meer mannetjes dan vrouwtjes zijn. Dit is altijd al zo geweest. De laatste jaren kwam de vraag op of deze verhouding ook licht verschuift. Het zou kunnen. Sinds 2005 werden 20.000 Wilde Eenden in de winter gesekst. Het lijkt er op dat de verhouding langzaam in het nadeel van de vrouwtjes verschuift (figuur 7, links). De Wilde eend is voornamelijk standvogel. Bij een trekvogel zoals de Middelste Zaagbek zijn er ook enkele seizoensgebonden verschillen. Op het eind van de winter zijn er meer mannetjes dan aan het begin. Het probleem is dat in oktober en november de mannetjes nog deels in eclipskleed zijn en dus moeilijk herkenbaar. De enige manier om er achter te komen hoe in deze maanden de verhouding ligt, is te kijken naar de vleugels in de vlucht. De mannetjes hebben veel meer wit aan de basis dan de vrouwtjes. Lauwersoog is een prima plek om bij langstreckende Zaagbekken de mannetjes en vrouwtjes apart te tellen, tenminste als ze niet te ver weg langskomen. Ook voor de Middelste Zaagbek was in 2018 het hoogste dag-totaal voor NL op Lauwersoog gescoord, namelijk 118 op 24 oktober. Met de extra data van dit jaar erbij kunnen we nu zeggen dat in begin oktober meer mannetjes dan vrouwtjes langskomen, maar dat daarna het percentage vrouwtjes snel toeneemt (figuur 7, onder).

Figuur 8. Het percentage mannetjes bij Wilde eend over verschillende jaren in Groningen (boven) en het percentage mannetjes van de Middelste Zaagbek per decade in Groningen (onder)

Waarschijnlijk zijn de mannetjes eerder met de rui klaar en dus eerder op trek.

Kokmeeuw en Stormmeeuw

Op 9 van de 10 trekteldagen zwakt de trek na 3-5 uur vanaf zonsopgang sterk af. Soms houden trekvogels er zelfs al eerder mee op. Dit gaat niet voor alle soorten op, want roofvogels trekken graag op thermiek en die komt pas later op de dag. Ook de Boerenzwaluw komt pas later op gang. We hebben het dan over dagen met normaal weer, dus geen storm waar de hele dag door verdrifting vogels kunnen passeren. Dat op goede trekdagen op Lauwersoog er ook later op de dag veel vogels kunnen passeren heeft met het getij te maken. Hoogwater verspringt per dag, zodat het wad op elk uur van de dag droog kan vallen of onder kan lopen. In een eeuwig durend ritme, door zon en maan bepaald. Of het water opkomt of afgaat, is aan de stand van de boeien voor Lauwersoog te zien: hellen ze naar links dan loopt het water af en hellen ze naar rechts dan komt het op. Meeuwen en steltlopers kunnen bij hoogwater niet foerageren en het blijkt dat op veel dagen er trek is op momenten dat het wad onder staat. Bij Kokmeeuwen en Stormmeeuwen is dit sterker dan bij steltlopers. Dus ook op middagen als er weinig vogels trekken, kunnen aanzienlijke aantallen meeuwen passeren. Maar het blijft altijd opletten, er is uiteraard trek van en naar de drooggevallen zandbanken en vissersschepen kunnen slierten van honderden meeuwen achter zich aanslepen.

Zwarte Stern

Op 32 dagen was er trek van Zwarte Sterns. In totaal kwamen 1570 vogels langs. De mediane datum was 25 augustus. Hoe verhouden deze aantallen zich met elders en het verleden? De beste dag was 18 augustus met 471 vogels. Dit was de derde beste dag voor alle posten in 2018 in Nederland. Met de plaatsen 5 en 6 staat Lauwersoog ook in de top-10. Toch wijst alles er op dat er vroeger meer vogels langskwamen. Op 14 augustus 1989 kwamen er 912 vogels langs tussen 9:00-13:00 (Rudolf van Niekerken, Ton Bot, trektellen.nl). De tijd is van belang omdat bijna op iedere dag dat er in 2018 tot achter in de middag werd geteld de meeste vogels overduidelijk na 12:00 langskwamen. Op 35 dagen tussen 1985-1995 vlogen in totaal 3.897 exemplaren langs (Olthoff 1996). Dat is het dubbele aantal van 2018. De mediane datum van deze vogels was 31 augustus. Het zou kunnen dat de trek wat vervroegd is, maar om daar meer duidelijkheid over te hebben, zou je alle jaren dan moeten vergelijken. En helaas is in lang niet alle jaren in augustus intensief gekeken.

Conclusies

Het blijkt dat ook bij normale omstandigheden, dus bij weinig wind Lauwersoog een hele goede plek is om hoge aantallen eenden, ganzen en steltlopers te zien. Toch geeft wind uit zee de mooiste dagen. Een hele goede dag met steltloper trek was 18 augustus, met wind WNW5. Met 1102 door Ton Bot getelde vogels was er een landelijk augustusrecord voor de Zilverplevier. Hoge aantallen waren er ook voor Rosse Grutto (telpostrecord 1248) en Bonte Strandloper (1105). Van Wintertaling, Pijlstaart, Smient en Topper werden meer trekkende vogels gezien dan verwacht. Deze waarnemingen vullen hiaten in onze kennis. Voor zangvogels is de post niet geschikt. Ze komen weinig langs de buitenhaven. De Kustweg is geschikter. De trekpost in de haven is een geschikte plek bij harde wind, maar de oprit aan de Kustweg is beter, omdat je daar veel hoger zit. Bovendien ligt deze post enkele honderden meters noordelijker, wat betekent dat vogels gemiddeld dichter langskomen. Bij de oprit is boven op de dijk voldoende hekwerk aanwezig waaraan een windscherm zou kunnen worden bevestigd, voor een beperkt aantal waarnemers is dan voldoende luwte om ook bij storm te kunnen tellen. Nadeel is dat er dan in de week 1500 meter moet worden gefietst of gelopen om die plek te bereiken, aangezien het hek op werkdagen voor auto's gesloten is. Misschien toch de moeite waard eens te proberen.

Een laatste punt is in hoeverre het beeld van vogel trek in NL compleet is. Aan het begin van deze eeuw verscheen er een stevig boekwerk van 431 bladzijden over trek over Nederland (LWVT/SOVON 2002). Het boek ging over de jaren 1976-1993. In het voorwoord wordt de enorme inspanning genoemd om de tellingen te verzamelen. Toch is het beeld van de trek verre van compleet. In figuur 5 zijn meer Wintertalingen verwerkt dan in dat boek voor heel Nederland. Nederland is daar in 4 regio's verdeeld, waarvan de Noordzeekust er een is. Maar met 1577 vogels aan de Noordzeekust (lijkt inclusief de Eemshaven) kun je niet zoveel. Een opvolger van het overigens nog goed bruikbare boek is er niet. Gezien de enorme hoeveelheid gegevens die er bij is gekomen is het maar de vraag of er veel onderzoekers happig zijn om het complete trekvogelbeeld van een enkele soort of alle soorten uit te werken, voor NL of liefst ook voor West-Europa. Een onderzoeker gaat meestal voor de interessantste data die eenvoudiger te verkrijgen zijn. Trekvogels volgen met dataloggers en zenders levert meer op. Maar dat maakt het trek tellen aan zee er niet minder spannend op.

Dankwoord

Ik zou de trekposten van Lauwersoog en de Kustweg en ook dit stukje beslist te kort doen zonder te vermelden dat Ton Bot en Jelle Visser het leeuwendeel van de waarnemingen over de jaren heen hebben verzameld en ook ingevoerd. Daar voor ieders hartelijke dank.

Literatuur

- Boekema, E. 2016. Vogels in Groningen. Profiel, Bedum.
- Bot, M. & M. Jonker 2004. Uitzonderlijke zeetrek langs Lauwersoog eind september 2004. *Grauwe Gors* 32, 172-177.
- LWVT/SOVON 2002. Vogeltrek over Nederland. Schuyt en Co, Haarlem.
- Olthoff, M. 1996. Zeetrek bij Lauwersoog 1985-1995. *Grauwe Gors* 24, 49-59.
- Olthoff, M. 2007. Zeetrek langs Lauwersoog in de periode 1996-2206. *Grauwe Gors* 35, 52-64.